

1992-bibelen: Et præliminært bidrag til belysning af oversættelsens art og baggrund

Af Jens-André P. Herbener

I 1992 udgav Det Danske Bibelselskab en ny, autoriseret bibeloversættelse (DO92), der er det nyeste skud på stammen af officielle danske bibler. Forud for udgivelsen af DO92 var der fra 1977-1989 blevet publiceret en række prøveoversættelser af de hebraiske og nytestamentlige bibeltekster. Et af formålene var at indhente reaktioner fra offentligheden (især dansk kirkeliv), reaktioner, der skulle indgå i den revision af prøveoversættelserne, der skulle munde ud i den nye bibeloversættelse (Kollerup 1994:43, 69).

Enhver, der læser prøveoversættelsen af den hebraiske bibel (PO) og DO92 igennem, vil opdage et utal af forskelle de to oversættelser imellem. Da de forskellige udgaver af DO92 ikke redegør for baggrunden herfor, kan den udenforstående med god grund spørge: Hvad er årsagerne til disse forskelle? Hvilke overvejelser har ligget bag? Nærværende artikel vil kaste lys over retningslinjerne for PO og DO92, eksplicere de vigtigste elementer af den kirkelige baggrund for rettelserne af PO og give eksempler på ændringer, der er indtruffet i DO92 i forhold til PO.

Da der i de senere års debat om DO92 har hersket uenighed om oversættelsens art, har undertegnede fundet det hensigtsmæssigt at inddrage et stort antal kilder, bl.a. en række væsentlige, men ikke tidligere belyste kilder. Da emnet endvidere er særdeles omfattende og pladsen begrænset, skal artiklen kun betragtes som et præliminært bidrag til en udførlig behandling heraf. Bl.a. vil de rigt facetterede spørgsmål om DO92s videnskabelige bonitet og forhold til dansk bibeltradition ikke blive gjort til genstand for særskilt diskussion i denne sammenhæng.¹

1. Retningslinjerne for PO

Der må skelnes imellem retningslinjerne for udarbejdelsen af PO og retningslinjerne, der lå til grund for revisionen heraf. Bortset fra sporadiske bemærkninger i indledningerne til PO og i Bibelselskabets årbøger fra 1976-1989 blev POs retningslinier først nedskrevet i 1988, og det var i det upublicerede notat *Retningslinier for ny oversættelse af Det gamle Testamente*.² Af notatet fremgår bl.a. følgende:

Oversættelsen skal efter bedste skøn gengive betydningen af og meningen med den gammeltestamentlige tekst i nævnte udgave [*Biblia Hebraica Stuttgartensia*]. Oversættelsen skal ikke bestemmes af f.eks. redaktionshistoriske eller formkritiske overvejelser; de skal heller ikke ved utidig

harmonisering søge at tilsløre ujævnheder, der skyldes tekstens overleveringshistorie. På ukunstlet vis skal det af oversættelsen fremgå, at Det gamle Testamente er en mere end to tusind år gammel tekst, der er blevet til på et helt andet kulturgrundlag end det nuværende danske.

Ifølge disse oplysninger var formålet med PO øjensynligt at gengive de hebraiske bibeltekster på deres intratekstuelle betingelser og i lyset af deres historiske affattelseskontekst (sml. Holm-Nielsen 1992:78-81; Ejrnæs 1995:189-199). I notatet står der imidlertid også:

Der er tale om en ny-oversættelse, men ikke en førstegangs-oversættelse. Det betyder på den ene side, at oversættelsen ikke er en revision af den nuværende oversættelse fra 1931, og på den anden side, at den hører hjemme i dansk bibel- og salmetradition. Oversættelsen sigter på autorisation og tilstræber at balancere mellem en tvangsmæssig binding af og en traditionsløs frigørelse fra dansk bibelsprog.

Selv om disse formuleringer er lidt diffuse, foreskriver POs retningslinier tilsyneladende visse hensyn til (sproget i) dansk bibel- og salmetradition. Det understøttes af indledningerne til de fleste af POs bind, hvoraf det også fremgår, at en konsulent i flere tilfælde tog vare på POs forhold til Det Nye Testamente.³ I øvrigt var målet fra begyndelsen en »autoriseret oversættelse« (Ejrnæs 1995:190), en »Kirkens bog og ikke et videnskabeligt aktstykke« (Nielsen 1977:7). I 1992 ekspliciterede deltager i DO92, tidl. rektor for Præstehøjskolen, Bent Noack, følgende om hensynet til dansk salmetradition allerede i udarbejdelsen af PO:

Det stod hele tiden klart at der ikke skulle lægges større afstand til Salmebogen og salmelitteraturen i det hele taget end højst nødvendigt, og en hymnologisk konsulent sørgede for at der blev gjort opmærksom på alle fælles udtryk, allusioner til bibeltexter og ord som kunne spores i Salmebogen og i den danske salmedigtning. Alligevel måtte det i hvert enkelt tilfælde drøftes hvor meget hensyn der skulle tages til Salmebogen. Der skulle nødvendigvis være noget svælg mellem Salmebog og Bibel; men en bibeloversættelse kan på den anden side heller ikke lade sig hovmesterere af tidligere og nulevende salmedigtere. Sådanne hensyn skulle helst ikke hindre den fornyelse af sproget i bibeloversættelsen som alle ønskede. (Noack 1992:904; sml. 903).

Også Niels Jørgen Cappelørn, generalsekretær for Bibelselskabet fra 1980-1993 og den hovedansvarlige for DO92, har gjort opmærksom på kirkelige hensyn i arbejdet med PO:

Om det i oversættelsesarbejdet er lykkedes at forene den viden om de bibelske skrifter, som den historisk-kritiske forskning har givet os, og den tolkning af de bibelske skrifter, som den kirkelige overlevering har videregivet til os, tør jeg naturligvis ikke blankt påstå. Det må enhver, som læser med på prøveoversættelserne, være med til at vurdere, og den vurdering vil vi meget gerne høre højlydt og saglig. Men at det er vores sigte at arbejde på denne forening, tør jeg godt påstå. (Cappelørn 1987:31).

Sammenfattende må retningslinierne for PO siges at lægge vægt på en fagvidenskabelig tilgang til den hebraiske bibel, og ifølge to af de ansvarlige for PO, Bodil Ejrnæs (1995:189-198) og Svend Holm-Nielsen (1992:78-81) fra Københavns Universitet, har denne tilgang i det grundliggende

oversættelsesarbejde spillet en central rolle. Som vist har PO imidlertid også haft til hensigt at tage visse hensyn til den hebraiske bibels virkningshistorie i Det Nye Testamente, (sproget i) dansk bibel- og salmetradition, og målet fra oversættelsesprojektets begyndelse var først og fremmest en bibel til brug i folkekirken.

2. Retningslinjerne for revisionen af PO

Som nævnt indledningsvist blev de enkelte prøveoversættelsesbind udgivet bl.a. med henblik på at indhente kommentarer fra offentligheden, især dansk kirkeliv. I begyndelsen gik det trægt, men i anden halvdel af 1980'erne strømmede reaktionerne ind i stort tal. De uden sammenligning mest omfattende, systematiske og kritiske reaktioner på PO kom fra den (såkaldte) kirkelige højrefløj, og de to kirketeologiske uddannelsessteder, Menighedsfakultetet i Århus og Dansk Bibel-Institut i København, indsendte et utal af ændringsforslag til Bibelselskabet.⁴ Skønt der i PO var blevet taget visse (begrænsede) hensyn til Det Nye Testamente, (sproget i) dansk salme- og bibeltradition, blev PO hårdt kritiseret for ikke at have tilgodeset den kirkelige tradition, og der blev lagt massivt pres på Bibelselskabet for at få indflydelse på det afsluttende oversættelsesarbejde (Missionsvennen 1992a; Kollerup 1994:53-71; Ejrnæs 2001:27f). Ifølge Indre Mission demonstrerede oversætterne af PO

'deres fangenskab under den historisk-kritiske metodes bibelfremmede forudsætninger – idet de lader sig indfange af religionshistoriske forudsætninger, manglende kristologisk perspektiv (f.eks. 1. Mosebog og Jesaja m.v.), manglende åbenhed for treenighedens tilstedeværelse i Det gamle Testamente (Hezekiel m.v.) og en række bortforklaringer af centrale trosbegreber (nåde, miskundhed, o.l.) i f.eks. Salmernes Bog.'⁵

Andre dele af højrefløjen nærrede »'betænkelighed ved den rolle, historisk-kritisk forskning spiller i oversættelsen af GT'«, og der blev slået til lyd for en oversættelse, »'som er i pagt med Skriftens egne forudsætninger og således med kirkens egen forståelse af GT'«. ⁶ Konkret ønskede højrefløjen, at repræsentanter herfor skulle deltage i revisionen af PO, og at POs gengivelse af en lang række skriftsteder og udtryk, der har spillet en vigtig rolle i den (dansk-) kirkelige tradition, skulle ændres.⁷ Ellers ville et alternativt oversættelsesprojekt kunne blive iværksat (fx Holm-Nielsen 1992:81-85; Kollerup 1994:53-61; jf. note 4).

Presset fra den kirkelige højrefløj fik forskellige konsekvenser (Kollerup 1994:53-71). Fra 1988-1992 blev prøveoversættelserne genstand for en vidtfaavnende revisionsproces, der blev varetaget af: 1) en GT-revisionsgruppe og en NT-revisionsgruppe, 2) en GT-NT-koordineringsgruppe, og 3) en revisionskomité (Cappelørn 1988:40-45; Kollerup 1994:53-71). Et

egentlig kommissorium for GT-revisionsgruppen og NT-revisionsgruppen eksisterede, så vidt undertegnede er orienteret, ikke. Om GT-NT-koordineringsgruppens formål skrev Cappelørn i 1989:

GT-NT-koordineringsgruppen har til opgave at afgøre ordlyden af de steder i Det Gamle Testamente, der indgår som citater eller allusioner i Det Nye Testamente. Gruppen har arbejdet ud fra det grundprincip, at der skal tilstræbes ensartethed i formuleringen og genkendelighed i ordlyden af disse steder, hvor det kan lade sig gøre, og ud fra det andet grundprincip, at der skal tilstræbes overensstemmelse i ordlyd mellem de ord, begreber og betegnelser, som optræder i både Det Gamle og Det Nye Testamente. (Cappelørn 1989:32).

Om revisionskomiteen skrev Cappelørn i 1988, at den bl.a. skulle »drøfte og træffe beslutning om oversættelsen af steder i Bibelen, som spiller en afgørende teologisk rolle i den kirkelige tradition, herunder steder i Det gamle Testamente, som er citeret i Det nye Testamente;« (Cappelørn 1988:43).

I 1990 karakteriserede Cappelørn oversættelses- og revisionsarbejdet som følger: »retningslinierne for både oversættelsesarbejdet og revisionsarbejdet såvel som kommissoriet for revisionskomiteen forudsætter, at det er en kirkebibel, vi stiler imod med den nye oversættelse«. (Cappelørn 1990:31). Hvad en 'kirkebibel' i denne sammenhæng indebærer, definerede han således:

'1) En dansk kirkebibel er en bibel, der består af autoriserede oversættelser. Deri ligger i første omgang, at den er officielt anerkendt til brug ved gudstjenesten i Den Danske Folkekirke; men autorisation har op gennem tiden også fået den betydning, at der er tale om en bibeloversættelse, som anvendes af alle kirker og kristne trossamfund i Danmark; 2) En dansk kirkebibel er en bibel, der består af oversættelser, som lægger sig i forlængelse af dansk bibeloversættelsestradition; 3) En dansk kirkebibel er en bibel, der består af oversættelser, som tager hensyn til dansk salmetradition; 4) En dansk kirkebibel er en bibel, der består af oversættelser, som tager hensyn til liturgien; 5) En dansk kirkebibel er en bibel, der består af oversættelser, som er blevet til ud fra den grundopfattelse, at Det gamle og Det nye Testamente udgør en frelseshistorisk helhed, og at den gamle og den nye pagt må forstås i lyset af hinanden. Det betyder, at både bibelforskning og kirkens tradition skal indgå i oversættelsesarbejdet; 6) En dansk kirkebibel er en bibel, som består af oversættelser, der udgør en kanonisk samling af tekster og ikke en samling af religionshistoriske tekster. Der er tværtimod tale om en samling af skrifter, som i århundreder har været og fortsat er i levende, forpligtende brug i kirken.'⁸

Om baggrunden for denne karakteristik af en 'kirkebibel' skriver Ove Kollerup, der var ansat i Bibelselskabet fra 1990-99:

[I] sin beretning til repræsentantskabet i 1990 imødekom DDBs generalsekretær IMs krav gennem seks teser, der viser, hvorledes DDB forstod sin forpligtelse ved at have monopol på udgivelsen af den autoriserede bibeloversættelse (Kollerup 1994:57; sml. Cappelørn 1988:42f; Holm-Nielsen 1992:84f).

Revisionsarbejdet var organiseret på grundlæggende følgende måde: Revisionskomiteen traf den endelige afgørelse om de reviderede prøveoversættelser, som GT-revisionsgruppen, NT-revisionsgruppen og GT-NT-koordineringsgruppen udarbejdede under hensyntagen til den kritik, der havde manifesteret sig (Kollerup 1994:63f; Ejrnæs 1995:205f; 2001:28). Revisionskomiteen, der således var den øverste myndighed, bestod af 17 personer, og den var blevet nedsat med en af Indre Mission accepteret sammensætning: Medlemmerne udgjordes af bl.a. tre personer fra den kirkelige højrefløj, repræsentanter for andre kirkelige grupperinger og deltagerne i GT- og NT-revisionsgrupperne (Cappelørn 1988:45f; Kollerup 1994:61-63). I alt behandlede revisionskomiteen 621 ændringsforslag til de reviderede prøveoversættelser af de hebraiske og nytestamentlige bibeltekster (Kollerup 1994:63f).

Som det fremgår af ovenstående, blev POs oversættelsesprincipper genstand for notable ændringer i forbindelse med revisionen af PO: Der blev nu lagt betydelig vægt på en traditionel kirkelig tilgang til den hebraiske bibel. Samtidig fik højrefløjen og en række andre kirkelige grupperinger konkret indflydelse på det afsluttende revisionsarbejde. Målet hermed var en 'kirkebibel', ikke en religionshistorisk tekstantologi, og der blev i denne proces lagt væsentlig større emfase på dette mål end i udarbejdelsen af PO. Det betød, at de hebraiske bibeltekster ikke blot skulle oversættes i lyset af deres tilblivelseshistoriske sammenhæng, men også og ikke mindst på baggrund af deres virkningshistorie i Det Nye Testamente, den kirkelige tradition, dansk bibel- og salmetradition samt den folkekirkelige liturgi.

3. Karakteristiske forskelle mellem PO og DO92

Hvori består de mest signifikante forskelle mellem PO og DO92? Hvad er de mest fremtrædende kendetegn for DO92 sammenlignet med PO? Ifølge en række vurderinger fra 1991-1994 ser billedet på centrale områder ud som følger:

Carsten Vang fra Menighedsfakultetet og medlem af revisionskomiteen skrev i 1991 følgende om revisionskomiteens arbejde:

Det har været et intenst arbejdsår omkring GT-oversættelsen med både skuffelser og glæder. Væsentlige ændringer er kommet ind i oversættelsen på det sidste. Den afsmag af en hedensk gudsforståelse, som prøveoversættelsen til GT havde en række steder, er eksempelvis forsvundet. (Vang 1991b:3).

Cappelørn udtalte i 1992 om samordningen af de hebraiske og nytestamentlige bibeltekster i DO92:

– Der er 300 GT-citater i NT og over 4.000 hentydninger. Arbejdet med at koordinere de to testamenter og skabe en hel bibel har aldrig tidligere været gjort så grundigt, som denne gang ... – Det har været et kolossalt stort arbejde at koordinere GT og NT, men gevinsten har været arbejdet værd. (Missionsvennen 1992b).

I 1992 tegnede Vang følgende overordnede billede af DO92:

Det særlige ved den nye oversættelse er, at man nu har lavet en *samlet* oversættelse af hele Bibelen. Siden 1740 er de to testamenter blevet revideret og oversat hver for sig. Men denne gang er Gammel og Ny Testamente blevet oversat samtidig. Det har givet oversætterne god mulighed for at samordne oversættelsen af de to testamenter, så at GT-citater i NT så vidt muligt fik samme ordlyd i GT, eller hvor teksten ikke tillader dette, at citatet blev genkendeligt i forhold til GT. De mere end 300 direkte citater i NT og de over 4.500 øvrige henvisninger fra GT til NT er blevet nøje gennemarbejdet for at skabe enhed, sammenhæng og genkendelighed. Det ville være ærgerligt, dersom én og samme vending blev oversat forskelligt i GT og NT, blot fordi forskellige oversættere har stået bag de to testamenter. Noget andet er, hvis NT-citatet afviger fra dets forlæg i GT. Det er undertiden tilfældet. Så skal man selvsagt ikke skabe overensstemmelse, hvor grundteksten ikke har det. Den nye oversættelse har på mange måder skabt en smuk helhed og balance mellem de to testamenter. Oversættelsen fremstår som én Bibel, som ét Guds Ord i GT og NT. Sammenhængen og linierne mellem den gamle og den nye pagt fremtræder væsentlig stærkere end i prøveoversættelserne. (Vang 1992).

Generelt synligt tilfredse med DO92 skrev Henrik Bartholdy, formand for lærerrådet ved Dansk Bibel-Institut, og Peter Legarth, formand for lærerrådet ved Menighedsfakultetet, i 1993:

Med hensyn til oversættelsen af GT henholdsvis NT er der grund til at rose Bibelselskabet for et *fremragende koordineringsarbejde*. Bibelen falder i oversættelsen ikke fra hinanden i to adskilte testamenter, men det forhold, at Bibelen udgør en teologisk enhed midt i dens forskelligheder, kommer til udtryk i oversættelsen i DO92. De gammeltestamentlige citater i NT er, hvor der er basis for det, blevet samordnet med oversættelsen af GT. Man har desuden i oversættelsesarbejdet villet respektere de nytestamentlige forfatters utallige hentydninger til GT. Der er på dette punkt gjort en umådeligt arbejdskrævende indsats i det redaktionelle arbejde med bibeloversættelsen. (Bartholdy & Legarth 1993:5).

Efter en positiv omtale af DO92s gengivelse af Gen 1,1-2 skrev de følgende om PO og DO92:

Mange andre steder viser det sig, at DO92 repræsenterer en afgjort bedre teologisk oversættelse sammenholdt med PO(GT). Prøveoversættelserne havde et umiskendeligt mytologisk præg. Det er stort set borte i den netop udkomne oversættelse. (Bartholdy & Legarth 1993:2).

I 1994 skrev Kollerup om koordineringen af de hebraiske og nytestamentlige bibeltekster såvel som om konsekvensen af de højrekirkelige retningers indflydelse på DO92:

Og dog synes den væsentligste indflydelse [på DO92] at have været indirekte gennem nedsættelse af GT-NT-koordineringsgruppen, som medførte, at det spørgsmål, som, når alt kommer til alt, betød mest for højrefløjen, nemlig det kristologiske forhold mellem GT og NT, blev løst på en måde, som alle kunne om ikke fryde sig over så dog leve med. Det bør her anføres, da det siger noget om rækkevidden af denne indirekte indflydelse, at der ikke ved nogen tidligere dansk bibeloversættelse er gjort et så minutiøst og omfattende arbejde med at koordinere de ca. 300 citater fra GT i NT og de ca. 5.700 allusioner i NT til GT som ved 1992-Bibelen. (Kollerup 1994:70; jf. 1).

Uden at sætte konkrete tal på giver Ejrnæs, deltager i PO, GT-revisionsgruppen og revisionskomiteen, i 1994 udtryk for en opfattelse af DO92, der i al væsentlighed svarer til ovenstående:

... at Det gamle og Det ny Testamente fremtræder som en helhed skyldes først og fremmest, at et koordineringsarbejde har fundet sted med henblik på at skabe et ensartet vokabular, en ensartet stil og sprogtoner, og med henblik på at samordne formuleringen af citater og allusioner, alt sammen under hensyntagen til konteksten i hvert af de to testamenter – med andre ord: et konkordansarbejde i videste forstand. Helheden understreges desuden af den fælles ordforklaring, hvor det i helt anden grad end hos forgængeren er hele bibelen, der er inden for synsfeltet. Det betyder, at det i langt højere grad bliver muligt for læseren at se, at der er en *kontinuitet* mellem Det gamle og Det ny Testamente. Og det er den afgørende forskel mellem 92-oversættelsen og dens forgænger. Mens 31/48-oversættelsen vanskeliggør eller ligefrem lægger hindringer i vejen for, at læseren kan etablere en sammenhæng, så giver 92-oversættelsen læseren denne mulighed. (Ejrnæs 1994:174).

Som sammenfatning af ovenstående skal følgende anføres: DO92 er bl.a. kendetegnet ved, at de ca. 300 citater fra den hebraiske bibel i Det Nye Testamente og de flere tusinde allusioner⁹ i Det Nye Testamente til den hebraiske bibel har været genstand for en grundig samordning med henblik på – så vidt muligt – at etablere overensstemmelse eller genkendelighed. Desuden bærer DO92 præg af en bestræbelse på at tilvejebringe et ensartet vokabular og en homogen stil de hebraiske og nytestamentlige bibeltekster imellem. Endelig er en række 'mytologiske' / 'hedenske' udtryk, der forekom i PO, blevet elimineret i DO92. Som en følge heraf er de hebraiske og nytestamentlige bibeltekster på væsentlige områder kommet til at udgøre en sammenhængende helhed i DO92, og dermed er DO92 grundlæggende i overensstemmelse med principperne for revisionen af PO (jf. afs. 2 ovenfor).

4. Eksempler på oversættelsen af 'skriftbeviser' i PO og DO92

Hvordan kommer de forskelle, der er foreskrevet i principperne for hhv. PO og DO92, og som er skildret i ovenstående vurderinger, til udtryk i praksis? Konkret hvor er der indtruffet ændringer i DO92 i forhold til PO, og af hvilke årsager? Af de mange forskelligartede forhold, der vedrører disse spørgsmål, skal jeg begrænse mig til at belyse oversættelserne af det, man i kirkehistorien traditionelt har kaldt 'skriftbeviser'. Dermed menes steder i den hebraiske bibel, der ofte er blevet anvendt til at 'bevise' vitale forhold i Det Nye Testamente og den kirkelige tradition.

I det følgende vil der blive givet eksempler på oversættelsen af en række (klassiske) 'skriftbeviser'. I hvert tilfælde vil POs og DO92s ordlyd blive anført, hvorefter centrale elementer af den nytestamentlige / kirkelige baggrund for ændringerne af PO kort vil blive belyst. En

pladskrævende diskussion af den filologisk-eksegetiske side af oversættelserne, en diskussion, der i visse tilfælde blev ført offentligt i DO92s tilblivelseshistorie,¹⁰ vil ikke blive foretaget i denne sammenhæng (jf. note 1).

Gen 1,1. PO: »I begyndelsen, da Gud skabte himmel og jord ...«. > DO92: »I begyndelsen skabte Gud himlen og jorden.«

I 1987 slog Holm-Nielsen, deltager i bl.a. PO, GT-revisionsgruppen og revisionskomiteen, til lyd for at gengive Gen 1,1 med en regelret tidsbisætning i stedet for den hovedsætning, som man finder i de fleste bibeloversættelser (fx DO31 og DO92). Det var imidlertid et kompromis mellem de to 'yderpunkter', der kom til at indgå i den publicerede prøveoversættelse. Som Holm-Nielsen skrev:

Der skal dog ikke stor kunst til at se, at vi har prøvet at sløre nybruddet med ordfølgen: I begyndelsen, da Gud skabte... Der lød undervejs advarende røster om, at vi aldrig ville få en oversættelse autoriseret, hvis den begyndte med 'Da'. Og en kollega ved Institut for systematisk Teologi, som var medlem af Bibelselskabets bestyrelse i oversættelsens tidlige år, havde på forhånd kategorisk erklæret, at hvis bibelen kom til at begynde med 'Da', ville han melde sig ud af folkekirken. (Holm-Nielsen 1987b:152).

I 1988 rettede Vang følgende kritik mod POs gengivelse af Gen 1,1-3:

Den nye [prøve-]oversættelse minder meget om den gamle [DO31]; der er tale om næsten de samme ord; men ser man nøjere efter, viser det sig, at en hel anden teologi ligger bag prøveoversættelsen. V.2 opfattes nærmest som et indskud eller parentes, og *hovedhandlingen*, hvor Gud tager fat på at skabe kommer *ikke* i v.1, men først i v.3, hvor han befaler lyset at bryde frem. Før Gud skaber, er der kaos: mørke, storm, tomhed osv. Jorden foreligger der allerede. Der er altså ikke tale om, at Gud skaber *alt ud af intet*, men han skaber efter først at have overvundet alle kaosmagterne. Før skabelsen var kaos, oprør, kamp! Der var noget ved siden af Gud. Det giver en hel anden skabelsesteologi. (...) Denne oversættelse holder ikke ved en ligefrem læsning af de første vers i Bibelen. Den indfører en *fremmed* skabelsesforståelse, som strider mod hele teologien i skabelsesberetningen, ligesom den står i skærende kontrast til NTs forståelse af disse vers, hvor det jo hedder: 'alt er blevet til ved det (= Ordet), og uden det blev intet til af det, som er' (Johs 1,3). (Vang 1988:6; sml. 1987c:714; Winther-Nielsen 1988c:75f).

Skriftstedet blev taget op til behandling af revisionskomiteen. I den forbindelse sammenfattede Cappelørn den forskelligartede kritik af POs gengivelse af Gen 1,1:

Nogle har således indvendt, at det sprogligt set er uskønt og oplæsningsmæssigt akavet at sammenholde v. 1-3 som én lang periode uden punktum og at have en tidsbisætning straks i v. 1, afbrudt af et langt, beskrivende indskud i v. 2 og efterfulgt af en ny tidsbisætning i v. 3. Andre har indvendt, at det teologisk set er angribeligt at have en tidsbisætning i det første vers efterfulgt af et indskud, der beskriver den tilstand, Gud skabte ud af, da det fortøner den traditionelle skabelsesteologiske forståelse, at Gud skabte af intet. (Cappelørn 1991:17).

Som følge af ikke mindst den kirkelige kritik blev POs gengivelse af Gen 1,1-3 ændret af revisionskomiteen til den traditionelle gengivelse (Cappelørn 1991:18f). I 1991 kommenterede Vang oversættelsesændringen af Gen 1,1-2 på følgende måde:

Dermed er en altafgørende vanskelighed i den nye bibeloversættelse blevet ryddet af vejen. De indledende vers i Bibelen er ikke længere formuleret svarende til de babylonske skabelsesmyter. Gud beskrives nu som den, der har skabt alt, både det synlige og usynlige, både urformerne og jorden i dens endelige skikkelse. (Vang 1991a; sml. Bartholdy & Legarth 1993:2; Ejrnæs 1995:213f).

Se krydshenvisningerne i DO92 ved Gen 1,1 til fx Joh 1,1, ApG 17,24, Kol 1,16, Hebr 11,3, Åb 4,11, og vice versa. Sml. anvendelsen af DO92 i alterbogen i *Den Danske Salmebog* fra 2003 (DDS):1007f.

Gen 1,2. PO: »– jorden var dengang øde og tomhed, og der var mørke over urdybet, og Guds storm piskede hen over vandene –«. > DO92: »Jorden var dengang tomhed og øde, der var mørke over urdybet, og Guds ånd svævede over vandene.« I en note i DO92 anføres: »*Anden mulig oversættelse*: og Guds storm jog hen over vandene.«

I slutningen af 1980erne blev PO genstand for hård kritik fra den kirkelige højrefløj. Det, der stod i centrum af kritikken, var POs gengivelse 'Guds storm piskede'. Fx skrev Vang bl.a. følgende om PO i 1987:

Her giver prøveoversættelsen udtryk for en ganske anden forståelse end tidligere, idet det hedder: 'Guds storm piskede hen over vandene.' I den aut. ov. [DO31] siges der: 'Men Guds Ånd svævede over vandene.' I stedet for Helligåndens nærvær midt i Skabelsen tolker man nu stedet som et udsagn om Guds kamp mod de fordærvede kaosmagter: vandene og urdybet. Hvad er baggrunden for denne forståelse? Flere fortolkere antager i dag, at skabelsesberetningen til dels bygger på ældgamle babylonske myter, som skildrer skabergudens kamp mod fordærvmagterne. Denne forståelse er efter min mening helt forkert. (Vang 1987a:107; sml. 1987d; 1988:6; 1991a; Holm-Nielsen 1987b; Strange 1989; Rasmussen 1986a:216; Winther-Nielsen 1988c:76).

Også hos Indre Mission (IM) vakte PO utilfredshed. Ove Kollerup refererer i 1994 et interview med daværende formand for IMs hovedbestyrelse, pastor K. Lindhart Jensen, som følger:

For IM var erstatningen af 'Guds ånd' i 1931-oversættelsen til 'Guds storm' ensbetydende med Helligåndens skæbnesvangre fravær i skabelsesøjeblikket. Samtidig betragtede IM oversættelsen som et knæfald for andre religionshistoriske tekster. (Kollerup 1994:58).

I 1991 rekapitulerede Cappelørn den forskelligartede kritik af PO:

Det er således blevet indvendt, at gengivelsen af det hebraiske 'ruah ælohim' med 'Guds storm' sluser en religionshistorisk forståelse ind i skabelsesberetningen, som er skabelsesberetningen fremmed og uvedkommende. At 'ruah ælohim' lige så godt kan gengives med 'Guds storm' som med 'Guds ånd'

ud fra en rent sproglig betragtning, er vel nok de fleste med på; i al fald har ingen angrebet oversættelsen 'Gud [*ælohim*] ... lod en storm [*ruah*] blæse hen over jorden' i 1. Mos. 8,1. Derimod er kritikerne ikke med på, at 'ruah ælohim' i 1. Mos. 1,2 skal gengives med 'Guds storm', da dette udtryk har sin religionshistoriske baggrund i det gamle babylonske skabelsesepos *Enuma Elisj* ... Det er endvidere blevet indvendt, at manglen på det gammelkendte udtryk 'Guds ånd' i skabelsesberetningen er et stort tab. Ikke blot et stort traditionstab, fordi det altid har heddet sådan. Men også et stort tolkningstab, fordi det er teologisk væsentligt at fastholde, at det var Guds *ånd*, der var virksom under skabelsen. Her henvises der så i øvrigt også til den forståelse af dåbsbegivenheden, at ligesom 'Guds ånd svævede over vandene' under skabelsen, svæver Guds ånd også over dåbsvandet under dåben. (Cappelørn 1991:17f).

Det endelige resultat af den omfattende kritik blev, at revisionskomiteen rettede 'Guds storm piskede' i PO til 'Guds ånd svævede' i DO92; en note i DO92 skulle anføre en alternativ gengivelse (stort set) mægtig til PO (Cappelørn 1991:19; sml. Kollerup 1994:64f; Ejrnæs 1993:26; Bartholdy & Legarth 1993:2). Ejrnæs forklarer i denne forbindelse om den kirke dogmatiske baggrund for oversættelsen 'Guds ånd svævede' i Gen 1,2:

Den traditionelle tolkning udlægger 1 Mos 1,2 b om Helligånden og finder således treenheden introduceret i bibelens allerførste vers: Gud Fader, skaber, i v. 1, Helligånden i v. 2 og Guds søn i skaberordet i v. 3. Tolkningen af v. 2 b om Helligånden er ikke bevidnet i Det nye Testamente, men går tilbage til 2. årh. (Justin). (Ejrnæs 1995:212).

Se anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1007.

Gen 3,15. PO: »Jeg sætter fjendskab mellem dig og kvinden, mellem din slægt og hendes: De skal knuse dit hoved og du skal bide dem i hælen.« > DO92: »Jeg sætter fjendskab mellem dig og kvinden, mellem dit afkom og hendes: Hendes afkom skal knuse dit hoved, og du skal bide hendes afkom i hælen.«

Gen 3,15 er siden kirkefaderen Irenæus i det 2. århundrede blevet tolket kristologisk-messiansk i den kirkelige tradition, og det er ofte blevet kaldt 'protoevangeliet', dvs. stedet skulle være den første forjættelse i den hebraiske bibel om det kristne evangelium. Gennem en allegorisk-typologisk udlægning skulle skriftstedets dybereliggende mening komme til syne: »kvinden [var] jomfru Maria, hendes sæd Jesus, slangen var Satan. Satan rammer Jesus i korsfæstelsen, men Kristus knuser Satan og overvinder døden i sin opstandelse.« (Holm-Nielsen 1987a:8f). Denne fortolkning af Gen 3,15 spillede også en central rolle i debatten om PO i DO92s tilblivelseshistorie. På den kirkelige højrefløj var der stor utilfredshed med POs 'historisk-kritiske' gengivelse 'din slægt', 'De' og 'du skal bide dem', der udelukkede en individuel og dermed kirketeologisk tolkning. Fx skrev Nicolai Winther-Nielsen fra Dansk Bibel-Institut i 1988 følgende:

Den historiske kritik får den evangeliske udlægning til at blive en slags allegori for de kristne, der ikke kan lade teksten være, men vil finde en skjult kristelig betydning i Gammel Testamente. Løftet om kvindens 'afkom' er dog alt for vigtigt i den fremadskridende bibelske åbenbaringshistorie, til at det bare kan gøres til et tilfældigt særstandpunkt. Det er selve grundnerven i det frelseshistoriske løfte om efterkommeren. (Winther-Nielsen 1988c:77; sml. 1989:32f; Holm-Nielsen 1987a; Vang 1987b).

Også Indre Mission anså PO for højst problematisk: »Flertalsformen umuliggjorde for IM en kristologisk tolkning, og skulle derfor ændres for at opnå IM's accept.« (Kollerup 1994:58).

POs gengivelse af Gen 3,15 blev taget op til behandling af revisionskomiteen, og i 1991 sammenfattede Cappelørn den tekstuelle problematik og de forskellige kritikpunkter, der var blevet fremført mod PO:

Indvendingerne, som har været teologisk begrundet, er vendt mod flertalsformen 'de skal knuse dit hoved' og 'du skal bide *dem* i hælen'. (...) På hebraisk står der et ord, *zæra*, som er i ental, men som kan have flertalsbetydning, dvs. rumme en flerhed i sig. Ordets grundbetydning er 'sæd'. Det kan bruges om det korn, der bliver sået, høstet, tærsket og lagt i lade, og det kan bruges om frø fra planter og træer. Fra planteverdenen kan det overføres på dyrs verden, men også til menneskers verden. Og ligesom *zæra* kan det betegne det enkelte frø eller hele kornsækkens indhold, altså have både individuel og kollektiv betydning, sådan kan det også betegne det enkelte barn eller hele børneflokket, ja, en hel slægt eller et helt folk. Hvad enten man nu vælger at gengive *zæra* med 'sæd' eller 'afkom', så vælger man et dansk ord, som i formen er ental, men som af indhold kan være både ental og flertal. Bruger man derimod 'slægt', bruger man et dansk ord, der nok er ental i formen, men altid flertal af indhold; en slægt er altid mere end én. Og netop det er problemet. For i den kirkelige tradition er disse domsord af Gud til slangen blevet forstået om Kristus. Kvindens afkom er altså ikke mange, men én, nemlig Kristus. Forstået på den måde, at slangen skal bide Kristus i hælen, dvs. at Satan skal ramme Kristus i korsfæstelsen, og at Kristus skal knuse slangens hoved, dvs. Kristus skal overvinde døden og det onde i opstandelsen. Den forståelse af 1. Mosebog 3,15 fandt den oldkirkelige tolkning bl.a. belæg for i Paulus' udtalelse i *Romerbrevet* 16,20: 'Og fredens Gud skal snart knuse Satan under jeres fødder.' (Cappelørn 1991:19f).

Konsekvensen af kritikken var, at revisionskomiteen ændrede 'din slægt', 'De' og 'dem' i PO til hhv. 'dit afkom', 'Hendes afkom' og 'hendes afkom' i DO92 (Cappelørn 1991:20). Med gengivelsen 'afkom' i stedet for 'slægt' (m.m.) var en kirketeologisk tolkning af Gen 3,15 blevet muliggjort. En tekstnær gengivelse af de hebraiske pronominer ville, som Ejrnæs skriver, »om ikke umuliggøre, så i al fald vanskeliggøre den kristologiske læsning.« (Ejrnæs 1995:217). Se krydshenvisningerne i DO92 ved Gen 3,15 til Rom 16,20, 1 Joh 3,8, Åb 12,4f, og vice versa. Sml. anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1073-75.

Gen 12,3. PO: »Ved dig skal alle jordens slægter velsigne sig.« > DO92: »I dig skal alle jordens slægter velsignes.«

Verbalformen i PO ('skal ... velsigne sig') blev genstand for kritik. Fx skrev Leif K. Rasmussen fra Dansk Bibel-Institut i 1986:

Oversættelsen er ofte tolkende. I den forbindelse er det en efter min mening stor fejl, at man har valgt at oversætte GT uden at tage hensyn til NT (eventuelt bevidst distancerer sig fra NT's forståelse). Et klart eksempel herpå er Gen. 12, 3, som med en mere eller mindre tvivlsom begrundelse er oversat: 'ved dig skal alle jordens slægter velsigne sig'. Abraham gøres her til et eksempel på velsignelse. Den messianske forståelse er her helt udeladt (end ikke i en fodnote gøres der opmærksom på den passive forståelse, som er sprogligt mulig, og som bedre passer ind i hele den bibelske sammenhæng). (Rasmussen 1986a:216).

Også Nicolai Winther-Nielsen kritiserede PO: »Et vigtigt problem findes i 12, 3: 'Ved dig skal alle jordens slægter velsigne sig [sic].' Forslaget er en unødvendig indsnævring af det kristologiske aspekt.« (Winther-Nielsen 1988d:120; sml. Vang 1987a:107). POs gengivelse af Gen 12,3 vakte tillige utilfredshed hos Indre Mission:

For det tredje drejede det sig om 1. Mosebog 12,3 hvor prøveoversættelsen lød: '*Ved dig skal alle jordens slægter velsigne sig*' modsat 1931-oversættelsens '*I dig skal alle jordens slægter velsignes*.' Prøveoversættelsen udelukkede ligeledes den kristologiske tolkning, hvilket IM anså for uheldigt. (Kollerup 1994:58).

Som vist fik kritikken af PO de tilsigtede konsekvenser i DO92. Om den nytestamentlige baggrund for rettelsen, se ApG 3,25, Gal 3,8.16, der betragter Gen 12,3 som et forvarsel om Kristus og hans frelsergerning ved nåde (sml. Matt 1,1-17, Luk 3,23-38, Rom 4). Ændringen af den aktive, reflektive verbalform til en passiv muliggjorde med andre ord en messiansk-kristologisk fortolkning af skriftstedet; sml. POs gengivelse af forjættelserne i Gen 18,18 og 28,14, der i DO92 er blevet rettet efter samme mønster som Gen 12,3. Se krydshenvisningerne i DO92 ved Gen 12,3 til bl.a. Gal 3,8 og Åb 1,7 og krydshenvisningerne ved ApG 3,25, Gal 3,8 og Åb 1,7 til Gen 12,3. Sml. anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1021f.

Es 7,14. PO: »Se, den unge kvinde er gravid, hun skal føde en søn og give ham navnet Immanuel.«
> DO92: »Se, den unge kvinde skal blive med barn og føde en søn, og hun skal give ham navnet Immanuel.«

Es 7,14 er et af de mest omdiskuterede skriftsteder i de hebraiske bibelteksters receptionshistorie. I den kirkelige tradition er det blevet tolket som en forudsigelse af Jomfru Marias fødsel af Jesus-barnet, og det har som sådan fungeret som et centralt kristologisk 'skriftbevis'. Ikke overraskende blev den rette forståelse af Es 7,14 også genstand for debat i DO92s tilblivelseshistorie. Således vakte POs gengivelse, 'den unge kvinde er gravid', betydelig utilfredshed på den kirkelige højrefløj; fx skrev Nicolai Winther-Nielsen i 1987:

Ethvert spor af jomfrufødsel i GT foreslås fjernet, og den nye note fejrer foragtligt den græske oversættelse 'jomfru' totalt af bordet. Men hvor bliver sammenhængen mellem Ny og Gammel Testamente så af? Som en lægprædikant svarede: 'Så er det ikke længere min bibel'. Desuden, trods massiv opbakning blandt nyere forskere er denne ændring dog ikke tilstrækkeligt begrundet ud fra den hebraiske tekst! Der er faktisk intet, der for alvor beviser, at den græske oversættelse ikke ramte i plet. Modargumenterne er næsten udelukkende af rationalistisk og bibelfremmed karakter. Foragt for jomfrufødselen ser næsten ud til at have spillet dømmekraften et pus. (Winther-Nielsen 1987:171f; sml. fx 1988a:14f).

Også i Indre Mission blev PO anset for uacceptabel:

For IM var denne oversættelse forkert af to grunde: For det første var Septuagintas oversættelse 'jomfru' blevet erstattet af det hebraiske ord 'ung kvinde', og dermed var GTs kristologiske forbindelse til jomfru Maria i Matthæusevangeliet 1,23 og Lukasevangeliet 1,27 fjernet. Dette gjaldt tillige med prøveoversættelsens præsensoversættelse 'er' gravid til erstatning af det profetiske udsagn i 1931-oversættelsens futuriske form 'bliver'. (Kollerup 1994:58f).

PO blev taget op til behandling af revisionskomiteen. Om kritikken af PO og det endelige resultat heraf skrev Cappelørn sammenfattende i 1991:

Først og fremmest er gengivelsen 'den unge kvinde' blevet angrebet og anklaget for at løsne forbindelsen mellem Det Gamle og Det Nye Testamente. Dernæst er der rettet indvendinger imod udsagnsordets tid i udtrykket 'er gravid' med den teologiske begrundelse, at nutid neddæmper den forståelse, at Es. 7,14 – også – er et profetisk udsagn om Jesu fødsel; den profetiske forståelse ville komme bedre frem ved brug af fremtid 'skal blive gravid'. Tidsaspektet og dermed det profetiske aspekt er for mig at se det vigtigste forhold at få afklaret, når det drejer sig om forholdet mellem Det Gamle og Det Nye Testamente. (...) Det udvalg, som revisionskomiteen har nedsat for at koordinere oversættelserne af Det Gamle og Det Nye Testamente, ikke mindst hvad angår de ca. 300 citater fra Det Gamle Testamente i Det Nye Testamente, har bakset meget med oversættelsen af Es. 7,14 set i sammenhæng med Matt. 1,23 og Luk. 1,26-31. Udvalget nåede frem til følgende løsningsforslag: *Es. 7,14 Se, den unge kvinde skal blive med barn og føde en søn, og hun skal give ham navnet Immanuel.* (Cappelørn 1991:22f).

Dette forslag blev vedtaget i revisionskomiteen (Cappelørn 1991:23; Kollerup 1994:65). Også for Indre Mission var det temporale aspekt i realiteten vigtigere end spørgsmålet om 'jomfruen' versus 'den unge kvinde', og den højrekirkelige organisation havde i forskellige medier lagt pres på Bibelselskabet for at få rettet PO:

Debatten fra dagspressen viser, at IM gjorde spørgsmålet om 'jomfru'-oversættelsen til et kardinalpunkt. Således udtalte daværende [generalsekretær for IM] Poul Langagergaard i dagene op til julen 1987: 'Her står og falder hele kirken' i fx Århus Stiftstidende den 21.12.1987. Imidlertid tabte IM slaget om jomfruen til fordel for 'den unge kvinde', da spørgsmålet senere kom til behandling i REV [revisionskomiteen] i dagene 29.-30. maj 1990. Poul Langagergaard gør ved Interview den 28.7.1994 opmærksom på, at hans stærke udtalelse i 1987 udelukkende havde det formål at redde det profetiske udsagn 'skal blive' med barn mere end ønsket om at redde 'jomfru'-oversættelsen. Det lykkedes. Eksemplet bruger Poul Langagergaard til at beskrive IMs taktik: I dagspressen at angribe og 'skyde langt over målet' for at få det mest afgørende igennem (jf. *Interview med Poul Langagergaard*). (Kollerup 1994:59).

Se krydshenvisningerne i DO92 ved Es 7,14 til Matt 1,23 og Luk 1,27, og vice versa, samt henvisningen ved Es 7,14 til Septuagintas oversættelse 'jomfruen'. Sml. anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1094-96.

Es 25,8. PO: »Han tilintetgør døden for evigt.« > DO92: »døden opsluges for evigt.«

Årsagen til ændringen skal efter al sandsynlighed findes i et hensyn til 1 Kor 15,54, et kapitel, der omhandler Kristi og de dødes opstandelse samt det evige liv, og til dansk salmetradition.

Cappelørn forklarer:

I de to velkendte påskesalmer, 'Jesus lever, graven brast' fra 1786 og 'Stat op, min sjæl, i morgengry' fra 1858, forekommer det samme udtryk: 'døden opslugt er til sejr.' Det er taget fra Første Korintherbrev 15,54, der har enslydende ordlyd i de her benyttede officielle oversættelser fra 1740 og 1819: 'Døden er opslugt formedelst Sejr.' Altså en tydelig forbindelse mellem oversættelse og salme. Denne forbindelse blev styrket til næsten ordret overensstemmelse i 1907-oversættelsen med gengivelsen: 'Døden er opslugt til Sejr.' Hvorimod den blev en smule løsnet med formuleringen: 'Døden er opslugt og sejren vundet' i 1948-oversættelsen. Det er i prøveoversættelsen [af Det Nye Testamente fra 1989] blevet til: 'Døden er opslugt og besejret,' altså genkendelig i ordlyden uden at være overensstemmende i formuleringen. (Cappelørn 1990:33).

I DO92 er der ved Es 25,8 en krydshenvisning til 1 Kor 15,54 og ved 1 Kor 15,54 en krydshenvisning til Es 25,8. Rettelsen af PO har imidlertid ikke blot haft som formål at harmonisere Es 25,8 med 1 Kor 15,54, men tydeligvis også med de to påskesalmer som omtalt af Cappelørn. I DDS finder vi i salme 224 og salme 233 den enslydende formulering: '(da) døden opslugt er til sejr' (sml. ældre salmebøger). I DO92s ordlyd går der således en (stort set) lige linje fra Es 25,8 over 1 Kor 15,54 til de to påskesalmer i folkekirkens salmebog. Sml. anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1188.

Hab 2,4. PO: »men den retfærdige skal leve i trofasthed.« > DO92: »men den retfærdige skal leve i tro.«

For de protestantiske kirker udgør Hab 2,4 traditionelt et af de afgørende 'skriftbeviser'. I en eksegetisk gennemgang heraf indledte Nicolai Winther-Nielsen i 1988 med at beskrive det kirketeologiske grundproblem ved PO: »Med et slag er tæppet trukket bort under det vigtige nytestamentlige og reformatoriske skriftord 'den retfærdige skal leve af tro' (Rom. 1,17; Gal. 3,11; Hebr. 10,38).« (Winther-Nielsen 1988b:146; sml. fx 1989:31f; Rasmussen 1986b:217f; Vang 1988:7). I 1989 gjorde Knud Jeppesen fra Århus Universitet, deltager i PO, GT-revisionsgruppen og revisionskomiteen, opmærksom på, at der allerede i PO var taget visse hensyn til Det Nye

Testamente: »Oversættelsen fremtræder som et udtryk for troskab over for den hebraiske grundtekst kombineret med et ønske om at tilgodese den nytestamentlige brug så langt som muligt.« (Jeppesen 1989:42). I 1991 opsummerede Cappelørn problematikken omkring Hab 2,4 og redegjorde for det forslag, der blev vedtaget af revisionskomiteen:

Dette forslag [jf. DO92] bygger på den dobbelthed, som ligger i det danske ord 'tro', der både kan forstås om 'tro' i betydningen 'tro på, have tillid til' og forstås om 'trofasthed' i betydningen 'være tro, holde fast ved'. Det giver den fornødne åbenhed i forståelsen af stedet set i forhold til Paulus' brug af det i *Romerbrevet* 1,17 og senere i *Galaterbrevet* 3,11. Ved samtidig at benytte forskellige forholdsord i henholdsvis Hab. 2,4, 'den retfærdige skal leve *i* tro', og hos Paulus i Rom. 1,17, 'Den retfærdige skal leve *af* tro', og i Gal 3,11, 'den retfærdige skal leve *af* tro', er den forskel, som der er mellem de to tekster, blevet fastholdt i loyalitet mod de to tekster. Efter en længere drøftelse blev GT-NT-koordineringsgruppens forslag til gengivelse af de tre steder godkendt af et flertal i revisionskomiteen. (Cappelørn 1991:25; sml. Kollerup 1994:70).

Se krydshenvisningerne i DO92 ved Hab 2,4 til Rom 1,17, Gal 3,11, Hebr 10,38, og vice versa.

Sl 22,17. PO: »de har bundet mig på hænder og fødder.« > DO92: »de har gennemboret mine hænder og fødder«.

PO, der vanskeliggør en tolkning af Sl 22,17 som en Kristus-profeti, udløste i 1988 kritik fra Leif K. Rasmussen:

I Sl. 22 er v. 17 oversat, så det ikke peger frem mod en korsfæstelse så tydeligt som i DO31. DO31 tolker den hebraiske tekst ud fra den græske oversættelse, Septuaginta. Salmen er ikke direkte messiansk if. oversættelserne, men skal forstås som en sygdomssalme. Første del er klage, og anden del en tak over at salmisten igen er blevet rask. Derfor har man også fjernet tanken om opstandelsen i v. 29-31 (se ovenfor). Det er uheldigt, at dette kritiske syn på salmerne skal påvirke oversættelsen, så man fjerner den kristologiske forståelse fra vores Bibel og i stedet udstyrer læserne med historisk-kritiske briller. (Rasmussen 1988:173).

Sl 22,17 blev taget op til behandling af revisionskomiteen, og i 1990 eksplicerede Cappelørn den ændring af PO, som man i dette regi besluttede sig for:

Denne ændring [> 'de har gennemboret'] gør det muligt at se en kristologisk bue mellem dette sted i Salmernes Bog og fx kap. 20 vers 25 i Johannesevangeliet: 'Men Thomas sagde til dem: »Hvis jeg ikke ser naglehullerne i hans hænder og stikker mine fingre i naglehullerne og stikker min hånd i hans side, tror jeg ikke.«' (Cappelørn 1990:29).

Se krydshenvisningerne i DO92 ved Sl 22,17 til Joh 20,25, og vice versa. Sml. anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1115-17.

Sl 51,7. PO: »Skyldig var jeg, allerede da jeg blev født, syndig var jeg, da min mor undfangede mig.« > DO92: »I skyld har jeg været, fra jeg blev født, i synd, fra min mor undfangede mig.«

Sl 51,7 har i den kristne tradition indtaget en vigtig rolle som 'skriftbevis' for den kirkelige arvesyndslære, dogmet om menneskenaturens kongenitale syndighed og skyld (Gregersen 1993:100f). Som baggrund for ændringen af PO henviser Cappelørn næsten uden tvivl hertil: »Med denne ændring er det klarere bragt til udtryk, at synden og skylden er altomfattende, at synden og skylden hører til menneskets grundvilkår, fra det fødes til det dør.« (Cappelørn 1990:30). Dermed er DO92 blevet mere brugbar end PO i en kirkelig fortolknings- og applikationskontekst. I en sammenligning af DO31s og DO92s gengivelse af Sl 51,7 skrev Bartholdy og Legarth i 1993:

Synden har været en del af Davids virkelighed helt fra undfangelsens øjeblik. DO31 kan lettere mistolkes derhen, at selve undfangelsen er forbundet med synd og skyld, eller at hans mor undfangede ham ved hor. DO92 er her sjælesørgerisk og teologisk god. (Bartholdy & Legarth 1993:2).

Se anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1146f.

Dan 7,13. PO: »Med himlens skyer kom en, der så ud som et menneske;«. > DO92: » Med himlens skyer kom en, der så ud som en menneskesøn;«.

Prøveoversættelsen af Daniels Bog (m.fl.) blev, så vidt undertegnede er orienteret, ikke genstand for offentlig diskussion i DO92s tilblivelseshistorie, et forhold, der formentlig skyldes, at den først udkom i 1989, hvor revisionsarbejdet var i fuld gang (jf. Bibelselskabet 1989c).

Udtrykket 'menneskesøn(nen)' er i Det Nye Testamente en af Jesus' hyppigste selvbetegnelser, og det klassiske 'skriftbevis' herfor har man i den kirkelige tradition fundet i Dan 7,13. I en note i DO92 kommer det for en sjælden gang til udtryk, hvorfor man har foretaget en ændring af POs ordlyd: »menneskesøn er her betegnelse for menneske. Oversættelsen menneskesøn er foranlediget af brugen af udtrykket i Det Nye Testamente. Matt 11,3; 16,27; 24,30; 25,31; 26,64; Åb 1,7.« (Jf. Kollerup 1994:70).

Se krydshenvisningerne i DO92 ved fx Matt 16,27, 24,30, Joh 5,27, Åb 1,13 til Dan 7,13. Sml. anvendelsen af DO92 i alterbogen i DDS:1301-3.

Sammenfatning

DO92s gengivelse af ovenstående 'skriftbeviser' harmonerer tydeligvis med de overordnede retningslinjer, der var lagt til grund for revisionen af PO: Intentionen om at tilvejebringe en oversættelse, der tilgodeser den fortolkning og det genbrug af de hebraiske bibeltekster, der har

været udbredt i den (dansk-) kirkelige tradition. Samtidig eksemplificerer de det billede, der er præsenteret af DO92 i afs. 3 ovenfor. Konkret kan de 10 eksempler karakteriseres som interpretativt hensigtsmæssige i forhold til en række indflydelsesrige kirkekristne doktriner: Forestillingen om *creatio ex nihilo* og Jahve som den almægtige skabergud (Gen 1,1), treenhedsbegrebet (Gen 1,1-3), Helligånden (Gen 1,2), protoevangeliet (Gen 3,15), det reformatoriske dogme om frelse ved nåde og tro (Gen 12,3, Hab 2,4), profetien om Jomfru Marias fødsel af Jesus-barnet (Es 7,14, dog svækket ved, at 'jomfruen' er henvist til en note), dødens ultimative ophævelse (Es 25,8), Jesus' korsfæstelse (Sl 22,17), arvesynden (Sl 51,7) og Jesus som menneskesønnen (Dan 7,13). Dertil kommer, at ni ud af de 10 tekststeder har vist sig at være egnede som brugstekster i den folkekirkelige liturgi, uden tvivl et tilsigtet mål (jf. afs. 2 og 3 samt henvisningerne til DDS ovenfor). Som påvist har det været et afgørende element i baggrunden for ændringerne af PO, at PO umuliggjorde eller vanskeliggjorde en (dansk-) kirkelig reinterpreation og genbrug af de hebraiske bibeltekster.

Større eller mindre hensyn til kirken i gengivelsen af 'skriftbeviser' i DO92 har på ingen måde været begrænset til ovenstående 10 skriftsteder; der er tale om en markant og multispektret tendens i DO92.¹¹ De mest notable undtagelser repræsenterer givetvis Sl 2,12 og (til dels) Sl 16,10; den traditionelle kristologiske fortolkning heraf er i DO92 indikeret (primært) i en note til de to skriftsteder (sml. Ejrnæs 1995:211-227).

5. Konklusion

Tilvejebringelsen af PO var på væsentlige områder kendetegnet ved en fagvidenskabelig tilgang; hensynet til de hebraiske bibelteksters (dansk-) kirkelige receptionshistorie spillede i sammenligning uden tvivl en sekundær rolle. I revisionen af PO kom den (dansk-) kirkelige tradition imidlertid til at indtage en fremtrædende plads. Ifølge en række vurderinger fra folk, der direkte eller indirekte har haft forbindelse til udarbejdelsen af DO92, har det medført, at DO92 på afgørende områder er kommet til at udgøre en bibelsk helhed. Det betyder bl.a., at DO92s gengivelse af de hebraiske og nytestamentlige bibeltekster er kendetegnet ved en omfattende samordning af citater og allusioner, ved en homogen gengivelse af mange begreber m.m. og ved desavoueringen af udtryk, der er blevet anset for uforenelige med den (dansk-) kirkelige fortolkningstradition. Konkret er 10 skriftsteder, såkaldte 'skriftbeviser', blevet udvalgt og belyst som eksempler på i høj grad kirkeligt motiverede ændringer i DO92 i forhold til PO.

Baggrunden for forskellene på retningslinjerne for PO og for revisionen heraf skal ikke primært ses i lyset af Bibelselskabets ansvar for at udbrede det kristne budskab og sørge for autoriserede bibeloversættelser til brug i den danske folkekirke. I så fald ville der givetvis fra oversættelsesprojektets begyndelse været blevet lagt betydeligt større vægt på hensynet til kirken, end tilfældet var. Som påvist skal forskellene i høj grad ses på baggrund af det omfattende pres, som den kirkelige højrefløj udøvede på Bibelselskabet i anden halvdel af 1980'erne. Det fik ikke blot indflydelse på retningslinjerne for revisionen af PO, men bl.a. også på oprettelsen og sammensætningen af revisionskomiteen såvel som på den endelige udformning af DO92. Som nævnt indsendte Dansk Bibel-Institut og Menighedsfakultetet et utal af ændringsforslag til PO (hvoraf kun en brøkdel er præsenteret i denne artikel). Om konsekvenserne heraf for DO92 udtalte Cappelørn i 1992, umiddelbart efter udgivelsen:

– Den, der gør et stykke arbejde, får indflydelse, og vi har fået langt flest bemærkninger fra højrefløjen. Da ingen andre har gjort et bare tilnærmelsesvist så stort arbejde, som Dansk Bibel-Institut og Menighedsfakultetet, så kan det ikke være anderledes, end at de har fået indflydelse. (Missionsvennen 1992a; sml. Holm-Nielsen 1991; Kollerup 1994:69-71).

At dømme ud fra de offentlige kilder var en kritik af den indholdsmæssige side af PO fra andre kirkelige grupperinger end højrefløjen overordentlig begrænset (Kollerup 1994:53-71). Et lignende forhold kendetegnede de gammeltestamentlige universitetsteologers holdning til PO, et forhold, der formentlig hænger sammen med, at størstedelen af dem deltog i udarbejdelsen af PO (Ejrnæs 1995:188), og at det grundliggende arbejde hermed var præget af en fagvidenskabelig tilgang.

Forkortelser

DDB: Det Danske Bibelselskab.

DDS: Den Danske Salmebog fra 2003.

DO31: Den autoriserede bibeloversættelse fra 1931.

DO92: Den autoriserede bibeloversættelse fra 1992.

IM: Indre Mission.

PO: Prøveoversættelsen af den hebraiske bibel udgivet fra 1977-1989.

Upubliceret materiale

- *Elleve folkekirkelige organisationer og frikirkers skrivelse til DDB, 22.1.1988.*

- *Indre Missions skrivelse til DDB, 18.1.1988.*

- Kollerup, Ove 1994: *Hvem bestemmer over Bibelen? En historisk undersøgelse af retten til at oversætte og udgive autoriserede bibeludgaver i Danmark med særlig vægt på 1992-Bibelens tilblivelse – herunder de kirkelige retningers indflydelse*, Århus Universitet. Specialeafhandling.

- *Referat af DDBs repræsentantskabsmøde, 25.9.1990.*

- *Retningslinier for ny oversættelse af Det gamle Testamente, 16.11.1988.*

Publiceret materiale

Bartholdy, Henrik & Peter Legarth 1993: »Den nye bibel under lup«, *Indre Missions Tidende nr. 6: IMagasinet: Tillæg til Indre Missions Tidende nr. 6, 1993*: 1-8.

Bibelselskabet 1977: *Davids Salmer: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1982: *Jesaja: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1985a: *Da Gud skabte: Første Mosebog 1 til Anden Mosebog 15: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1985b: *Tolvprofetbogen: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1986a: *Samuelsbøgerne & Kongebøgerne: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1986b: *Hezekiels Bog: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1987: *Jeremjas Bog: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1988: *Femte Mosebog, Josva & Dommerbogen: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1989a: *Anden Mosebog 16 til Fjerde Mosebog 36: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1989b: *Ruts Bog, Højsangen, Prædikerens Bog, Klagesangene, Esters Bog: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

1989c: *Jobs Bog, Ordsprogenes Bog, Daniels Bog: Det gamle Testamente i ny oversættelse*, København.

Cappelørn, Niels Jørgen 1987: »Bibeloversættelse«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 25-47.

1988: »Den nye danske bibeloversættelse«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 35-47.

1989: »Den nye danske bibeloversættelse«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 29-43.

1990: »Fra prøveoversættelse til kirkebibel«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 15-35.

1991: »Oversættelsesprojektet«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 17-38.

Ejrnæs, Bodil 1993: »Den nye bibeloversættelse«, *Teol-Information 7*: 23-27.

1994: »Det gamle Testamente som del af den kristne kanon i oversættelserne af 1931

- og 1992«, *Dansk Teologisk Tidsskrift* 57: 161-176.
- 1995: *Skriftsynet igennem den danske bibels historie*, København.
- 2001: »Den nye danske bibeloversættelse – dens modtagelse og anvendelse«, *Svensk Exegetisk Årsbok* 66: 25-37.
- Gregersen, Niels Henrik 1993: »Skabelse og forsyn«, i Gregersen, Niels Henrik (ed.), *Fragmenter af et spejl: Bidrag til dogmatikken*, Frederiksberg: 59-130.
- Herbener, Jens-André P. 2001: »Baggrunden for nyoversættelsen«, i Herbener, Jens-André P. (ed.), *Ny bibeloversættelse – på videnskabeligt grundlag: Introduktion*, København: 23-52.
- Holm-Nielsen, Svend 1987a: »Kvindens slægt – den eller de?«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 5-9.
- 1987b: »Svævede Guds ånd eller piskede hans storm over vandene?«, *Fønix* (Særunummer): 148-156.
- 1991: »Om den nye bibeloversættelse«, *Dansk Kirketidende* 22: 338.
- 1992: »Var det nu nødvendigt med en ny bibeloversættelse?«, i Borup, N.H. (ed.), *Ribe Stiftsbog 1992*, Esbjerg: 75-85.
- Jeppesen, Knud 1988: »Omkring en ny bibeloversættelse«, *Præsteforeningens Blad* 44: 925-930.
- 1989: »Tro eller trofasthed: Om oversættelsen af Habakkuk 2,4«, i Jeppesen, Knud & John Strange (eds.), *Skriv synet tydeligt på tavler! Om problemerne ved en ny bibeloversættelse*, København: 35-44.
- Missionsvennen 1992a: »Højrefløjen fik stor indflydelse«, *Missionsvennen: Tillæg til Missionsvennen nr. 21, fredag den 6. november 1992: Den nye bibeloversættelse*: 5. Forf. ikke anført.
- 1992b: »Vi har fået en hel bibel«, *Missionsvennen: Tillæg til Missionsvennen nr. 21, fredag den 6. november 1992: Den nye bibeloversættelse*: 4. Forf. ikke anført.
- Nielsen, Kirsten 1988: »Det er begyndelsen på den endelige historie«, *Kristeligt Dagblad*, 12.3.1988.
- Nielsen, Svend Aage 1977: »Omkring udgivelsen af Davids Salmer«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 4-8.
- Noack, Bent 1992: »Den nye bibeloversættelse: Arbejdets forløb«, *Præsteforeningens Blad* 45: 897-906.
- Rasmussen, Leif K. 1986a: »'Bogammeldelser': Da Gud skabte: Første Mosebog 1 til Anden Mosebog 15: Det gamle Testamente i ny oversættelse«, *Myren: Dansk Bibel-Instituts Studenterblad* 4: 216-217.
- 1986b: »'Bogammeldelser': Tolvprofetbogen: Det gamle Testamente i ny oversættelse«, *Myren: Dansk Bibel-Instituts Studenterblad* 4: 217-218.
- 1988: »Bibelen – på vej mod 1990: VIII. Oversættelsen af Salmernes Bog (Davids Salmer)«, *Budskabet* 6: 170-173.
- Strange, John 1989: »Guds skaberånd endnu engang«, *Fønix* 3: 168-171.
- Thompson, Thomas L. 1998: »Kritiske synspunkter på religion – også vor egen«, *Chaos: Dansk-Norsk Tidsskrift for Religionshistoriske Studier* 30: 111-129.
- Vang, Carsten 1987a: »'Da Gud skabte' – en vurdering af Bibelselskabets prøveoversættelse af 1. Mos. til 2. Mos. 15«, *Budskabet* 4: 105-108.
- 1987b: »Et glimt af evangeliet i Første Mosebog 3,15«, *Det Danske Bibelselskabs Årbog*, København: 10-16.
- 1987c: »'Gammel vin på nye sække' – eller hvordan skal den nye oversættelse af GT se ud?«, *Præsteforeningens Blad* 38: 709-716.
- 1987d: »Ånden som skaberånd: Til oversættelsen af 1. Mos 1,2«, *Fønix* 4: 295-300.
- 1988: »En ny Bibel i 1990?«, *Menighedsfakultetets Venneblad*, Sommeren 1988: 6-7.

- 1991a: »Et godt skridt fremad ...«, *Menighedsfakultetets Venneblad* 4: 2 (upagineret).
- 1991b: »Fra året, der gik«, *Menighedsfakultetets Venneblad* 1: 2-3.
- 1992: »Sammenhæng i Bibeloversættelsen«, *Menighedsfakultetets Venneblad* 12: 2 (upagineret).
- Winther-Nielsen, Nicolai 1987: »Bibelen – på vej mod 1990: II. Overlevering«, *Budskabet* 6: 168-172.
- 1988a: »Bibelen – på vej mod 1990: III. Oversættelse før og nu«, *Budskabet* 1: 11-16.
- 1988b: »Bibelen – på vej mod 1990: VII. Oversættelsen af budskabet i Gammel Testamente«, *Budskabet* 5: 143-148.
- 1988c: »Bibelen – på vej mod 1990: V. Oversættelsen og den historiske kritik af Bibelen«, *Budskabet* 3: 73-78.
- 1988d: »Ordret overensstemmelse overalt?«, *Myren: Dansk Bibel-Instituts Studenterblad* 3: 112-125.
- 1989: »Omkring reaktionerne på en bibeloversættelse«, *Myren: Dansk Bibel-Instituts Studenterblad* 1: 29-33.

¹ For tidligere behandlinger af bl.a. denne problematik, jf. fx Ejrnæs 1994; 1995; Thompson 1998; Herbener 2001. Se også J.A.P. Herbener: *Bibeloversættelse mellem konfession og videnskab*, København 2004 (redigeret og udvidet version af guldmedaljeafhandling, *in praep / print*). Nærværende artikel bygger på dele af kap. 5 i denne bog.

² Det er underskrevet 'GT-redaktionen; d. 16.11.1988; GT-red/if'.

³ Jf. Bibelselskabet 1977:7-9; 1982:7; 1985a:7; 1985b:9; 1986a:7; 1986b:7, 9; 1987:10; 1988:7; 1989a:7f; 1989b:9f; 1989c:9.

⁴ Jf. Nicolai Winther-Nielsen: »Lærerne i Gammel Testamente på Dansk Bibel-Institut og Menighedsfakultetet er sammen med studenter igang med et omfattende vurderingsarbejde. Oversættelserne vurderes på grundlag af den hebraiske tekst og dens tolkning og i lys af evangelisk-luthersk tro.« (Winther-Nielsen 1988a:13f; sml. Missionsvennen 1992a; Kollerup 1994:53-71). Ændringsforslagene til PO blev indsendt til Bibelselskabet i form af ca. 1000 siders *Arbejdspapirer til prøveoversættelsen*. Oplysninger herom har undertegnede (via e-mail) modtaget af Brian Gydesen, Dansk Bibel-Institut, 7.5.2003. Den hårde kritik af PO i anden halvdel af 1980erne kom offentligt til udtryk bl.a. i en række højrekirkelige aviser, tidsskrifter og blade, jf. litteraturlisten.

⁵ *IMs skrivelse til DDB den 18.1.1988*; citeret fra Kollerup 1994:57.

⁶ *Elleve folkekirkelige organisationer og frikirkers skrivelse til DDB den 22.1.1988*; citeret fra Kollerup 1994:56.

⁷ Højrefløjens kritik og ønske om deltagelse vakte ikke begejstring hos de oversættelsesansvarlige for PO (jf. fx Jeppesen 1988; Holm-Nielsen 1992; Kollerup 1994:59f; sml. dog Nielsen 1988; Winther-Nielsen 1988c:73-76).

⁸ *Referat af DDBs repræsentantskabsmøde den 25.9.1990*; citeret fra Kollerup 1994:57; sml. Cappelørn 1990:31-34.

⁹ Der foreligger i ovenstående citater ikke enighed om antallet af allusioner. Det skyldes formentlig, at det til en vis udstrækning er et skønsspørgsmål, hvornår der optræder en allusion.

¹⁰ Som de mest fremtrædende eksempler herpå kan nævnes diskussionen om POs gengivelse af Gen 1,2 (fx Holm-Nielsen 1987b; Vang 1987d; Strange 1989) og Gen 3,15 (fx Vang 1987b og Holm-Nielsen 1987a).

¹¹ Jf. Herbener: *Bibeloversættelse mellem konfession og videnskab* (se note 1).